

**ANIMACIÓ I MOTIVACIÓ
PER A L'AUTOOCUPACIÓ:
L'ESPERIT EMPRENEDOR A L'ESCOLA**
*ANIMATION AND MOTIVATION
FOR SELF-EMPLOYMENT:
THE ENTREPRENEURIAL SPIRIT AT SCHOOL*

Roger Navarro Domenichelli,
Daniel Torregrasa Sahuquillo***

Resum

El sistema educatiu pot contribuir enormement a l'impuls de l'esperit emprenedor, a la creació d'una cultura emprenedora tot començant pels més joves i a l'escola. Perquè impulsant les actituds i les capacitats emprenedores es beneficia la societat, fins i tot més enllà de l'aplicació d'aquestes capacitats a noves iniciatives empresarials. En un sentit més ampli, l'esperit emprenedor s'hauria de considerar com una actitud general que pot resultar útil en totes les activitats laborals i en la vida quotidiana. Qualsevol pot necessitar, i de fet necessitarà en algun moment de la vida, convertir-se en empresari o adoptar un comportament empresarial. Per tant, entre els objectius de l'educació, cal que hi haja sempre present el de la sensibilització dels joves amb l'esperit empresarial, ja que aquest contribueix a desenvolupar la creativitat, el creixement, la realitat professional, l'esperit d'iniciativa i la confiança en si mateix quan s'emprèn una activitat i quan cal comportar-se d'una forma socialment responsable. Promoure la creació i la consolidació d'empreses com a mecanisme per a la generació de riquesa i ocupació exigeix: (1) sensibilitzar i promoure la creació i la consolidació empresarial des de l'escola fins a la

* Correspondència: Departament de Psicologia Social. Facultat de Psicologia. Av. de Blasco Ibáñez, 21. 46010-València (Espanya). Adreça electrònica: <Rogelio.Navarro@uv.es>.

** Professor d'Ensenyament Secundari (Orientació educativa).

universitat; (2) crear els instruments a favor de la simplificació administrativa; (3) regular actuacions que permeten d'accedir al finançament tradicional i no tradicional; i (4) promoure la creació de programes d'acompanyament, de tutorització i de formació específica per a potenciar la capacitat tècnica.

Paraules clau: emprendre, autoocupació, educació.

Abstract

The education system can contribute greatly to boost entrepreneurship creation of an entrepreneurial culture, starting with the very young and in school. Because promoting entrepreneurial attitudes and skills, benefits to society, even beyond the application of these skills to new business initiatives. In a broader sense, entrepreneurship should be considered as a general attitude that may be useful in all work activities and daily life. Anyone may need, and in fact will need at some point in his life, becoming an entrepreneur or adopt corporate behavior. Therefore, the objectives of education must be ever-present awareness of youth entrepreneurship, as it helps to develop their creativity, development, and professional reality, their spirit of initiative, self-confidence when undertake an activity and when they are encouraged to behave in a socially responsible manner. Promote the creation and consolidation of companies, such as tractor mechanism for generating wealth and employment requires consider: (1) raise awareness and promote the creation and consolidation from school to university; (2) create tools for administrative simplification; (3) regular activities that allow access to traditional and nontraditional financing; and (4) promote the creation of support programs, mentoring and specific training to enhance technical training.

Key words: entrepreneurship, self-employment, education.

Introducció

Una de les formes de millorar el desenvolupament econòmic d'un país és l'emprenedoria i la seua conseqüència en el desenvolupament empresarial. A més, les característiques de l'entorn econòmic, el nou marc laboral i els canvis en les orientacions personals cap al treball apunten al fet que l'autoocupació i les petites empreses seran com més va més una realitat més estesa al nostre context. Per tant, és possible considerar l'autoocupació com la via d'inserció i desenvolupament professional que cada dia està adquirint un major relleu en el mercat laboral.

Actualment, tant la Comissió Europea com els governs nacionals i regionals estan demanant un increment de l'activitat emprenedora (Acs, Arenius, Hay M. i Minniti, 2005; Comissió de les Comunitats Europees, 2003). Es reconeix l'impacte que té l'activitat emprenedora en la innovació, la competitivitat, la creació d'ocupació i el creixement econòmic. Aquesta demanda de l'activitat emprenedora inclou l'estudi, la promoció i el desenvolupament tant de noves empreses com dels emprenedors. Això implica que l'estudi de l'activitat emprenedora siga un dels camps que està creixent més ràpidament dins de les ciències socials (Katz, 2003). La principal qüestió que es planteja és com fer que sorgisquen més emprenedors. La Unió Europea ha tractat d'aconseguir aquest objectiu a través de polítiques a curt termini que se centren en l'eliminació de les barreres que impedeixen el desenvolupament i el creixement empresarial. No obstant això, la concessió de subvencions i la simplificació dels tràmits administratius no han contribuït com s'havia esperat a la creació de noves empreses. Això ha portat a enfocar el problema des d'una nova perspectiva en la qual l'objectiu principal és aconseguir que més persones desitgen convertir-se en empresaris i s'hi preparen (Comissió de les Comunitats Europees, 2003). Els últims anys les coses han canviat ràpidament i a Europa existeix una consciència creixent que emprendre és una capacitat bàsica que s'ha d'inculcar mitjançant l'aprenentatge permanent (Comissió Europea, 2002). Així, el Consell Europeu de Lisboa de l'any 2000 i el Consell d'Educació, en el seu informe de febrer de 2001 sobre els objectius futurs dels sistemes educatius, estableixen entre les necessitats més destacades l'estrenyiment dels llaços entre les empreses i els sistemes educatius i el desenvolupament de l'esperit emprenedor mitjançant els sistemes educatius i de formació.

Així mateix, al Consell de Ministres d'Educació, Joventut, Cultura i Esport de la Unió Europea, celebrat el 10 de febrer de 2012 a Brussel·les, es va debatre sobre la contribució de l'educació i la formació a la reducció de la desocupació juvenil i es van recordar els objectius de l'estratègia Europa 2020, de reduir per sota del 10% l'índex d'abandó escolar i augmentar al 40%, com a mínim, la proporció de persones entre 30 i 34 anys que han completat estudis terciaris o equivalents. Aquest Consell va aprovar el projecte d'informe conjunt de 2012, del Consell i de la Comissió, sobre l'aplicació del marc estratègic per a la cooperació europea en l'àmbit de l'educació i la formació: *Educació i formació en una Europa intel·ligent, sostenible i inclusiva* (ET 2020). Aquest informe fa balanç de la situació de l'estratègia Europa 2020 en els diferents països i àmbits essencials, i proposa una sèrie d'avanços i reptes prioritaris en cinc grans eixos, entre els quals hi ha: «la millora de la qualitat i l'eficiència de l'educació i la formació», i es posa l'accent en l'adquisició de capacitats bàsiques en competències transversals clau i, sobretot, en la facilitació de la mobilitat durant l'aprenentatge i l'augment de l'ocupabilitat.

Primerament, és necessari aclarir per què és convenient que el sistema educatiu s'ocupe de fomentar el sentit de la iniciativa i l'esperit emprenedor en el tram de l'educació secundària.

En aquest sentit, es pot observar que actualment els joves no sempre disposen d'una adequada orientació escolar i professional que canalitze els seus interessos i capacitats cap a la vida adulta i activa. A aquest factor cal afegir el desconeixement que sovint existeix sobre els valors i les relacions laborals vigents en el món empresarial i laboral, i això és degut, entre altres factors, a la desconexió que a voltes es dona entre el món educatiu i el laboral.

El problema d'Espanya és que «té una assignatura pendent», que és la inversió en programes escolars d'emprenedoria. Caldria aspirar a tenir programes d'educació de l'esperit emprenedor des de primària, a partir d'una major consideració en l'àmbit governamental per a incorporar l'emprenedoria en els programes educacionals.

D'altra banda, el teixit productiu reclama al sistema educatiu la responsabilitat de formar els joves amb competències professionals i habilitats socials i desenvolupar competències com ara la valoració de la qualitat, la responsabilitat respecte a les pròpies decisions, la capacitat d'innovar, la capacitat de treballar en equip i cooperar, la capacitat d'aprendre, etc. Aquestes competències es revelen com a necessàries per a la inserció laboral i són considerades indispensables també per part dels qui han optat per crear la seua pròpia empresa.

Per tot això, el sistema educatiu ha de contribuir a enfortir tant les competències professionals com les competències clau, tan necessàries per a poder anar endavant en l'escola com en la societat en general.

En altres paraules, el sistema educatiu pot contribuir enormement a l'impuls de l'esperit emprenedor i la creació d'una cultura emprenedora començant pels més joves i a l'escola. Perquè impulsant les actituds i les capacitats emprenedores es beneficia la societat, fins i tot més enllà de l'aplicació d'aquestes capacitats a noves iniciatives empresarials. En un sentit més ampli, l'esperit emprenedor s'hauria de considerar com una actitud general que pot resultar útil en totes les activitats laborals i en la vida quotidiana. Qualsevol pot necessitar, i de fet necessitarà en algun moment de la seua vida convertir-se en empresari o adoptar un comportament empresarial.

Per tant, entre els objectius de l'educació cal que hi haja sempre present la sensibilització dels joves a l'esperit empresarial, ja que aquest contribueix a desenvolupar la creativitat, el creixement, la realitat professional, l'esperit d'iniciativa, la confiança en si mateix quan emprenguen una activitat i quan els encoratja a comportar-se d'una forma socialment responsable.

Per aquesta raó, la Comissió Europea (2003) presta especial atenció a l'aprenentatge de l'esperit empresarial des de l'escola primària fins a la universitat. Es tracta d'encoratjar als joves europeus a convertir-se en els empresaris del futur.

Aquest tipus d'actituds es poden impulsar des de l'ensenyament primari, han de superar la mera absorció de coneixements i ser un aprenentatge actiu. L'educació presenta una perspectiva a llarg termini. L'alumnat de primària i secundària compondrà demà la ciutadania activa i moltes d'aquestes persones assumiran un lideratge empresarial.

La cultura emprenedora considera les accions que promouen la sensibilització amb el concepte d'emprenedor i l'esperit empresarial, especialment en el sistema educatiu, però aquest últim no és una assignatura implantada al nostre sistema educatiu ni s'ha impartit formació eficaç a docents sobre la manera de presentar als alumnes el concepte d'esperit empresarial. L'esperit emprenedor s'hauria d'introduir, per tant, en els sistemes educatius des del principi com un nou enfocament de l'ensenyament i com a competència bàsica. De fet, en alguns nivells educatius es pot considerar un aspecte transversal i horitzontal i una metodologia d'ensenyament, a més d'establir-se com una assignatura concreta.

L'esperit emprenedor, d'altra banda, pot constituir-se en un instrument fonamental per a afavorir la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. No s'ha d'oblidar sobre aquesta qüestió que Espanya (malgrat que les dones superen ja en nombre als homes entre els llicenciats universitaris i són majoria en pràcticament tots els estaments educatius) té una de les taxes d'ocupació femenina més baixes de tota la Unió Europea, la qual cosa denota que un dels reptes més importants per a aconseguir el ple aprofitament econòmic dels recursos humans del país i per a afavorir un major equilibri social, consisteix a integrar a les dones en l'ocupació.

Cal assenyalar que les dades demostren que aquesta integració professional presenta una sèrie d'obstacles dins del mercat de treball per compte d'altri, fet aquest que a més de veure's reflectit en les dades de desocupació de l'enquesta de població activa, també ho és en altres indicadors bàsics com ara les xifres de discriminació salarial (fins a un 30% de diferencial entre homes i dones) o els de participació femenina en llocs de decisió. Enfront d'aquests obstacles, les espanyoles estan incrementant d'una manera espectacular la seua integració en l'ocupació per compte propi, un espai on el desenvolupament de les seues capacitats creatives i la transformació de les cultures i models excloents tenen menys traves. Per això, tenir en consideració aquesta situació de les dones ja en l'escola, influirà positivament en la seua plena incorporació a la vida socioeconòmica i a trencar amb les cultures i pràctiques de desigualtat.

Per tant, per avançar en l'ocupació, la igualtat, el creixement, la competitivitat i la innovació resulta indispensable fomentar l'esperit emprenedor en la joventut. Pel que fa a això, l'equació pot contribuir i ha de contribuir a la creació d'una cultura més empresarial.

Però, com s'està integrant l'esperit emprenedor en el sistema educatiu espanyol i en concret en la formació professional?

Cada vegada hi ha més preocupació i actuacions concretes que pretenen potenciar l'esperit empresarial als centres educatius. En relació amb aquesta qüestió, la LOGSE (1990) va fer canvis molt significatius tant en el pla social (extensió de l'educació obligatòria) com en el productiu (modernització de la formació professional). En aquest sentit, la reforma de 1990 va implicar canvis substancials en relació amb el model de formació professional anterior. Els principals elements positius que es poden destacar són els següents:

- Es construeix una sobre mòduls competencials que conformen cicles o carreres d'alta especialització i de curta durada, que al seu torn s'agrupen en famílies professionals molt properes al concepte de sector econòmic.
- Els continguts curriculars s'elaboren a partir de propostes d'experts productius en actiu, amb el que queda garantida, almenys en part, l'afinitat escola-empresa.
- Addicionalment, el mòdul de formació en centres de treball es realitza a l'empresa, i així s'assegura el coneixement de la realitat laboral per a la qual l'alumne s'està formant.

La formació professional ha experimentat al llarg dels últims anys retocs de millora, la majoria d'ells ja prevists en la LOGSE, que influeixen favorablement en l'acostament escola-empresa. La reforma principal en aquest moment està en l'aplicació del *Catàleg nacional de qualificacions professionals*, que permetrà en el futur adaptar quasi automàticament els cicles i la interconnexió amb el subsistema de formació professional per a l'ocupació. A més, com a resultat dels esforços realitzats al llarg dels últims anys, la formació professional per a l'ocupació té una apreciació social creixent i una valoració notable, tant per part de les empreses com dels titulats. El sistema educatiu ha d'actuar coordinadament amb el teixit productiu, i per a això no hi ha res millor que transmetre a l'escola conceptes econòmics i crear un ambient propici per al desenvolupament d'habilitats per a l'autoocupació i la creació d'empreses.

En síntesi, l'educació i la formació, en particular per als joves, poden exercir una funció determinant en la realització dels ambiciosos objectius plantejats per la Unió Europea quant al creixement econòmic mitjançant la promoció de la cultura empresarial, el foment d'una actitud favorable i la sensibilització per a l'autoocupació com a opció laboral.

Així, doncs, el foment de l'esperit emprenedor s'està convertint en una de les línies estratègiques de la Unió Europea. I és ací on té sentit que han de desenvolupar-se tots aquells mecanismes que afavorisquen l'animació i la motivació dels potencials joves emprenedors cap a la generació de la seua pròpia activitat i ocupació. Per tant, el primer objectiu a aconseguir és el de conscienciar els joves que establir una empresa amb èxit es troba dins de les seues possibilitats i és alhora un mitjà vàlid per a aconseguir la realització professional, social i personal.

En aquest sentit, l'enfocament que es proposa persegueix uns objectius fonamentals, que són:

- Acostar l'opció de l'autoocupació i la creació d'empreses als alumnes plantejant-la com una alternativa d'ocupació més.
- Fomentar i difondre l'activitat emprenedora en els alumnes de tots els nivells educatius.
- Fomentar l'autoocupació entre els joves proporcionant-los informació i assessorament per a la promoció d'eixides laborals vinculades a l'ocupació autònoma.

Però en lloc de centrar-se en les facetes «administratives» del procés de crear una empresa tals com el pla d'empresa, els aspectes burocràtics, casos d'empreses, etc., és necessari ensenyar als alumnes les característiques personals que podem englobar més recurrentment identificades amb l'emprenedor: confiança en si mateix, ser proactius, maneig de la incertesa, tolerància de l'ambigüitat, capacitat d'innovació, explicar les idees en poques paraules, foment de la creativitat, vendre la pròpia idea a inversors potencials, saber usar les xarxes socials de suport formal i informal a la trajectòria emprenedora

En aquest sentit, és necessari destacar que en el procés global de creació d'empreses les intencions d'emprenedoria són fonamentals. Sobre la base de l'anterior, la teoria de la conducta planificada permet d'interpretar la intenció d'emprendre condicionada pel resultat que espera aconseguir l'emprenedor, les expectatives que en el seu entorn existeixen sobre la seua conducta i la percepció que tinga l'emprenedor de la seua capacitat per a controlar i aconseguir els resultats de la seua acció emprenedora. Aquesta teoria tracta de predir i explicar la conducta humana centrant-se en la intenció de l'individu per a actuar d'acord amb una conducta donada, no a curt termini sinó a llarg termini, la qual cosa fa que aquesta teoria pugui ser aplicada a la creació d'empreses (Krueger et al., 2000).

La teoria de la conducta planificada d'Ajzen (1991) proposa l'existència de tres principals elements determinants de la intenció i de les accions:

- Creences relacionades amb la conducta.
- Creences normatives que constitueixen la base dels determinants de les normes subjectives.
- Grau de control percebut de la conducta.

Les creences conductuals generen una actitud envers el comportament que pot ser favorable o desfavorable. La norma subjectiva es tradueix en la percepció d'una pressió social per part de l'individu quant a realitzar o no la conducta. La creença de control és una sèrie de factors que poden facilitar o impedir l'acompliment de la conducta i la percepció.

En la formació per a l'autoocupació, el professor ha de canviar el seu rol tradicional per adaptar-se a les diverses necessitats de l'emprenedor. Els estudiants no solament han d'adquirir coneixements teòrics, sinó desenvolupar a través del procés formatiu les competències personals i les competències cognitives necessàries per a gestionar eficientment qualsevol tipus d'empresa. El professor ha de canalitzar l'impuls emprenedor de l'estudiant en la seua idea de negoci per anar estructurant coneixements, aptituds emprenedores i capacitat empresarial, i això requereix afavorir en els emprenedors expectatives realistes sobre la creació d'un nou negoci que els puguen facilitar afrontar les dificultats futures i fins i tot millorar la pròpia formació, desenvolupar l'autoeficàcia i potenciar la iniciativa i l'orientació a l'assoliment en enfrontar-se a tasques complexes i a problemes oberts per als quals no existeix una única solució correcta, que permeta, a més, de poder actuar amb iniciativa per a afrontar els problemes o cercar algun avantatge competitiu.

Foment de l'esperit emprenedor en les diferents lleis educatives espanyoles

A partir del Consell Europeu de Lisboa Espanya va assumir el compromís de promoure la noció de l'esperit emprenedor en el seu sistema educatiu. Per aquesta raó es va introduir l'esperit emprenedor en la *Llei orgànica de qualitat de l'educació* (LOCE), de 23 de desembre de 2002.

En aquest sentit, dins de l'exposició de motius d'aquesta llei s'adverteix: «L'esperit emprenedor és necessari per a fer front a l'evolució de les demandes d'ocupació en el futur».

A més, entre els principis generals de qualitat del sistema educatiu que es desenvolupen en aquesta llei orgànica es pot observar com es fa referència a l'esperit emprenedor:

- Article 1: «...són principis de qualitat del sistema educatiu...
  - i) La capacitat dels alumnes per a confiar en les seues pròpies aptituds i coneixements, amb el desenvolupament dels valors i els principis bàsics de creativitat, iniciativa personal i esperit emprenedor».

D'altra banda, dins dels objectius de cadascuna de les etapes formatives que configuren el sistema educatiu es concreta també aquest principi. Així, doncs:

- Article 15: «...L'educació primària contribuirà a desenvolupar en els alumnes les següents capacitats:...
  - i) Desenvolupar l'esperit emprenedor fomentant actituds de confiança en un mateix, sentit crític, creativitat i iniciativa personal».
- Article 22: «...L'educació secundària obligatòria contribuirà a desenvolupar en els alumnes les següents capacitats...

- i) Consolidar l'esperit emprenedor desenvolupant actituds de confiança en un mateix, el sentit crític, la iniciativa personal i la capacitat per a planificar, prendre decisions i assumir responsabilitats».
- Article 34: «...El batxillerat contribuirà a desenvolupar en els alumnes les següents capacitats...
  - i) Afermar l'esperit emprenedor amb actituds de creativitat, flexibilitat, iniciativa, confiança en un mateix, sentit crític, treball en equip i esperit innovador».
- Finalment, en la disposició final segona s'introdueix una modificació de la llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE), de manera que s'incloua entre els seus principis un de nou com és ara: «El desenvolupament de l'esperit emprenedor».

Posteriorment, amb la *Llei orgànica d'educació* (LOE) es deroga la LOCE, encara que manté l'esperit emprenedor entre les seues finalitats i principis. L'esperit emprenedor es configura com una competència bàsica que els alumnes han de desenvolupar al llarg de tota la seua educació, des de primària fins al batxillerat. L'esperit emprenedor constitueix una competència bàsica que es pot adquirir a través de l'aprenentatge de coneixements, actituds i capacitats emprenedores que possibiliten el desenvolupament de certes qualitats personals. La LOE configura la iniciativa i l'esperit emprenedor com una competència clau per a l'aprenentatge permanent. Amb aquest text legal s'ha creat un marc sòlid i coherent per a l'ensenyament de l'esperit emprenedor en el sistema educatiu des de primària fins a batxillerat.

D'altra banda, el Reial Decret llei 3/2011, de 18 de febrer, de mesures urgents per a la millora de l'ocupabilitat i la reforma de les polítiques actives d'ocupació, introdueix canvis en la *Llei d'ocupació* mitjançant un nou enfocament de la planificació estratègica i la gestió per objectius de la política d'ocupació a Espanya, que resulta directament aplicable al funcionament del Sistema Nacional d'Ocupació. A més, el Reial Decret llei 14/2011, de 16 de setembre, introdueix nous canvis en la citada llei per reforçar la garantia d'igualtat d'oportunitats de les persones amb discapacitat en l'accés i el manteniment de l'ocupació i afavorir les fórmules d'autoocupació, treball autònom i economia social.

Per la seua banda, el Reial Decret 1542/2011, de 31 d'octubre, pel qual s'aprova l'estratègia espanyola d'ocupació 2012-2014, concerneix el conjunt d'accions i mesures d'orientació, ocupació i formació dirigides a millorar les possibilitats d'accés a l'ocupació, per compte d'altri o pròpia, de les persones aturades, el manteniment de l'ocupació i a la promoció professional de les persones ocupades i, en particular, la realització d'accions i la presa de mesures dirigides a fomentar les iniciatives empresarials mitjançant l'ocupació autònoma o l'economia social, o bé encaminades a crear ocupació, promocionar tot tipus d'activitat empresarial i dinamitzar i impulsar el desenvolupament econòmic local,

facilitant l'establiment de les persones com a autònoms o la seua incorporació com a socis de cooperatives o societats laborals, i la creació d'empreses que tinguen entre els seus col·lectius prioritaris, entre altres, els joves.

Finalment, en l'àmbit de la Comunitat Valenciana cal destacar la llei 2/2012, de 14 de juny, de la Generalitat, de mesures urgents de suport a la iniciativa empresarial i als emprenedors, microempreses i xicotetes i mitjanes empreses de la Comunitat Valenciana (DOCV núm 6.800), que té l'objectiu de promoure l'activitat econòmica, la iniciativa empresarial i la creació d'ocupació a través dels emprenedors i de les micro, petites i mitjanes empreses de la Comunitat Valenciana, dedica el capítol cinquè al foment de l'emprenedoria en l'àmbit educatiu a la Comunitat Valenciana, tant en l'educació primària, com en la secundària obligatòria, el batxillerat, la formació professional i l'educació superior.

En particular, l'article 16, *Foment de l'empreniment en l'àmbit de l'educació primària, secundària obligatòria, batxillerat i formació professional*, estableix: «La conselleria competent en matèria d'educació impulsarà la introducció de la cultura de l'empreniment com a generadora de riquesa per a la societat, la iniciativa ètica i la responsabilitat social empresarial, la creativitat, la innovació, el lideratge, la cultura de l'esforç i el treball en equip, en totes les etapes educatives no universitàries. Amb aquesta finalitat, es fomentarà la vinculació entre el món empresarial i les etapes educatives esmentades, i s'impulsarà, entre altres iniciatives, la creació de mòduls pràctics i teòrics de creació d'empreses i, en general, vinculats a l'ocupabilitat.»

D'altra banda, l'article 17. *Foment de la cultura corporativa d'empreniment i de la iniciativa emprenedora en l'àmbit de l'educació superior en la Comunitat Valenciana*, en el punt 1 diu: «La Generalitat, a través de la conselleria competent en matèria de formació superior, en coordinació amb la que tinga atribuïda la competència de suport a l'empresa i a l'emprenedor, impulsarà la cultura i l'esperit de l'empreniment i la figura de l'emprenedor en l'àmbit de l'educació superior a la Comunitat Valenciana.»

A més, l'article 18. *Plans d'estudis d'ensenyaments oficials d'educació superior*, en el seu punt 1, diu: «Amb caràcter general, en el marc de la legislació en matèria de formació superior, i sense perjudici de l'autonomia universitària legalment reconeguda, es fomentarà que els plans d'estudis dels diferents ensenyaments oficials superiors, en especial de grau i de màster, incorporen progressivament, com a objectiu singular, com a competència específica que ha d'adquirir l'alumnat i com a element que ha de ponderar el sistema de garantia de la qualitat del corresponent títol universitari o superior oficial, l'ensenyament per a l'empreniment, i també l'impuls de la cultura i la iniciativa emprenedora.»

No obstant això, és necessari considerar que l'emprenedoria i els emprenedors han de ser considerats en un marc de complexitat en què el context, les relacions, els factors micro i igualment aquells de tipus estructural resulten determinants per a la seua emergència, constitució i desenvolupament.

Competències bàsiques i esperit emprenedor

Abans de relacionar el valor de les competències bàsiques en l'actitud emprenedora, és convenient aclarir algunes qüestions sobre què són les competències i la seua inclusió en l'àmbit educatiu.

Encara que parlar de competència és referir-nos a alguna cosa molt utilitzada en qualsevol context, és convenient distingir-la de qualificació, terme aquest últim més utilitzat en contextos laborals, industrials o econòmics en general. No obstant això, parlar de qualificació és referir-nos al saber i al saber fer de persones, que s'obtenen a través d'un procés de formació que generalment estarà descontextualitzat de la realitat. En suma, diem que una persona està qualificada mentre que és capaç de realitzar una determinada tasca.

No obstant això, en referir-nos a la competència, ho farem a la capacitat que té una persona per a gestionar el seu potencial en una situació. És, doncs, un canvi significatiu en situar l'individu realitzant una determinada acció en un context determinat i plantejar l'opció d'adaptació en funció del que s'haja de realitzar i del medi en el qual es desenvolupe aqueixa acció.

Amb la *Llei orgànica d'educació* de 2006 apareix un nou concepte en educació: el de les competències bàsiques, que són aquelles que els alumnes han d'haver adquirit al final del seu ensenyament bàsic. Serà posteriorment el Reial Decret 1631/2006, de 29 de desembre, que va regular els ensenyaments mínims de l'educació secundària obligatòria, el que en el seu art. 7, determinarà quines seran aquestes competències.

Les competències bàsiques han suposat un canvi important en l'àmbit educatiu perquè van introduir no solament la idea que en acabar l'escolaritat els alumnes foren competents, sinó a més que aquestes competències foren bàsiques, és a dir, que resulten imprescindibles i necessàries per a tota la vida. Són essencials, doncs, per a la realització de qualsevol tasca professional, personal o social a la qual s'hagen d'enfrontar com a ciutadans actius de la societat a la qual pertanyen i que es troba en contínua transformació. Constitueixen d'aquesta manera unes eines que els alumnes, tot adaptant-se a qualsevol situació, podran utilitzar per a donar la resposta més adequada.

Aquestes competències bàsiques, establertes a partir de la proposta presentada per la Unió Europea, són:

1. Competència en comunicació lingüística.
2. Competència matemàtica.
3. Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic.
4. Tractament de la informació i competència digital.
5. Competència social i ciutadana.
6. Competència cultural i artística.
7. Competència per a aprendre a aprendre.
8. Autonomia i iniciativa personal.

D'aquestes competències, en el marc que ens ocupa de l'emprenedoria, destaquem en primer lloc la número 7, competència per a aprendre a aprendre, perquè aquesta competència suposa que l'alumne o l'alumna és capaç de tenir consciència de les pròpies capacitats i coneixements, gestionar i controlar les pròpies capacitats i coneixements i manejar de forma eficient un conjunt de recursos i tècniques de treball intel·lectual. Això implica iniciar-se en l'aprenentatge i ser capaç de continuar-lo de manera autònoma, a més de sortir-se'n davant les incerteses tractant de cercar respostes i admetent diverses solucions per a un mateix problema. Veiem, doncs, aspectes fonamentals per al desenvolupament d'un esperit emprenedor.

També la competència número 8, autonomia i iniciativa personal, contribueix a aquesta idea d'esperit emprenedor perquè suposa per als alumnes la capacitat d'adquirir valors i actituds personals, planificar i realitzar projectes, així com disposar d'habilitats socials de relació i de lideratge de projectes, i implica d'aquesta manera la possibilitat d'optar amb criteri propi i portar avant les iniciatives necessàries per a desenvolupar l'opció triada i fer-se'n responsable tant en l'àmbit personal com en el social o laboral, al mateix temps que els capacita per a transformar les idees en actes.

A partir del que hem assenyalat anteriorment, trobem algunes propostes curriculars a la Comunitat Valenciana per a l'educació secundària obligatòria, establertes en diverses ordres.

L'Ordre de 27 de maig de 2008, de la Conselleria d'Educació, per la qual es regulen les matèries optatives en l'educació secundària obligatòria (*DOCV 12/06/2008), estableix que dins de les matèries optatives d'oferta obligada, els centres docents inclouran en l'oferta de matèries optatives per a tercer d'ESO la matèria *Orientació i iniciació professional*, els objectius de la qual influeixen de forma directa o indirecta en l'objectiu que els alumnes adquireixquen una actitud veritablement emprenedora:

1. Identificar les variables personals que influeixen en el procés de presa de decisions en l'elecció professional.
2. Conèixer i comprendre la importància dels requeriments del sistema productiu en l'elecció professional.
3. Aplicar les tècniques necessàries en la cerca, selecció i interpretació de la informació amb la finalitat d'utilitzar-la de manera responsable i fundada.
4. Valorar la importància de la formació per a una elecció responsable en el disseny d'un itinerari formatiu.
5. Conèixer i manejar l'estructura del sistema nacional de formació professional en el context productiu.
6. Reconèixer la necessitat d'un pla de desenvolupament personal com a instrument tant per a la formació al llarg de la vida com per a la integració social.

7. Conèixer i comprendre les estructures, els mecanismes i els principals elements que configuren el mercat de treball.
8. Utilitzar els instruments més adequats en la cerca de treball en les diferents opcions disponibles en el sistema productiu. Prendre consciència de la igualtat d'oportunitats entre dones i homes.
9. Tenir una actitud positiva envers el treball com a integrant d'un equip en el qual existeix un repartiment de responsabilitats i tasques mitjançant la cooperació, la tolerància i la solidaritat.
10. Conèixer i identificar els elements de l'organització empresarial i la interrelació entre ells.
11. Valorar la importància dels agents socials i la relació entre ells com a elements bàsics del sistema productiu.
12. Conèixer i respectar les normes de seguretat i higiene en el treball i valorar-ne la importància per a la salut tant en l'àmbit personal com en el col·lectiu. Els blocs de continguts per a aquesta matèria són:
  - Bloc 1. Autoconeixement.
  - Bloc 2. Disseny d'itineraris formatius i laborals.
  - Bloc 3. El món del treball

L'Ordre 64/2010, de 16 de juny, de la Conselleria d'Educació, per la qual es modifica parcialment l'Ordre de 27 de maig de 2008, de la Conselleria d'Educació (DOCV 29/06/2010), per la qual es regulen les matèries optatives en l'educació secundària obligatòria i que considera dins de l'oferta de matèries optatives que els centres plantegen per a l'educació secundària obligatòria la possibilitat que els alumnes de quart curs puguin triar com a optativa la que es denomina *Empresa i iniciatives emprenedores*, els objectius de la qual són:

1. Comprendre el concepte d'empresa i de la persona emprenedora i valorar-ne el paper d'agent creador de riquesa i motor econòmic.
2. Valorar la importància de l'associacionisme com a font de dinamització social i com a mitjà per a sumar esforços i compartir idees.
3. Conèixer les actituds, les qualitats i les capacitats que constitueixen la base de l'esperit emprenedor.
4. Identificar les capacitats i els interessos propis per a la presa de decisions sobre estratègies personals de formació i inserció laboral.
5. Conèixer estratègies de creació i maduració d'idees emprenedores.
6. Definir els aspectes generals i els elements necessaris per a dur a terme un projecte empresarial, tenint sempre respecte pel medi ambient.
7. Realitzar activitats que contribuïsquen a millorar les capacitats de treball en equip, la negociació, la resolució de conflictes i la planificació.
8. Desenvolupar en els alumnes la iniciativa personal, l'autoestima i la creativitat.

9. Cercar, seleccionar i interpretar informació, utilitzar-la de forma crítica i responsable d'acord amb el fi perseguit i comunicar-la als altres de forma organitzada i intel·ligible.
10. Emprar les tecnologies de la informació i la comunicació com a eines de treball eficaces en la vida quotidiana.
11. Utilitzar les llengües estrangeres com a mitjà de comunicació necessari en un món globalitzat.
12. Familiaritzar-se amb l'entorn socioeconòmic acostant-se a la realitat europea, a un mercat globalitzat i altament competitiu.
13. Conèixer les possibilitats que ofereix la Unió Europea per a l'engegada i l'expansió dels projectes empresarials. Els blocs de continguts d'aquesta matèria són:
  - Bloc 1. L'empresari i la creació d'idees empresarials.
  - Bloc 2. Planificar per a emprendre.
  - Bloc 3. L'engegada: l'execució del projecte.
  - Bloc 4. L'entorn socioeconòmic: Europa i els emprenedors.

Propostes d'actuació

Existeixen en aquests moments i amb perspectiva a mitjà termini possibilitats reals de creació d'ocupació a través de l'aprofitament dels nous sectors d'activitat sorgits de la innovació tecnològica, així com altres possibilitats dins dels sectors tradicionals i de sectors emergents. Dins d'aquesta realitat, en la qual s'observa un important contrast entre oportunitats de negoci i iniciativa empresarial, han d'establir-s'hi els mecanismes d'intervenció que afavorisquen l'animació i la motivació dels joves emprenedors potencials per a la generació de la seua pròpia activitat i ocupació. Per tant, el primer efecte que cal aconseguir no és cap altre que conscienciar els joves que establir una empresa amb èxit es troba dins de les seues possibilitats i és alhora un mitjà vàlid per a aconseguir la realització professional, social i personal.

Es tracta d'infondre l'esperit emprenedor a edats primerenques i fomentar-lo en totes les etapes educatives i professionals. Això suposa promoure una actitud favorable envers el treball per compte propi amb la difusió de l'esperit emprenedor i el foment de l'autoocupació com a eixida professional per als joves, que ha de considerar:

1. Sensibilitzar i promoure la creació i la consolidació empresarial des de l'escola fins a la universitat, amb la introducció dels conceptes relacionats amb l'emprenedor en l'àmbit educatiu en tots els nivells.
2. Introducció en tots els cicles formatius no universitaris de continguts sobre formació i motivació per a l'emprenedoria i la creació d'empreses.

3. A nivell universitari: promoció de mòduls pràctics i teòrics relacionats amb el foment de la creació d'empreses, amb la promoció dels valors i les habilitats vinculats a l'autoocupació, la creació i la gestió empresarial, la innovació i el lideratge.
4. Disposar d'educadors amb la capacitat i els instruments necessaris per a potenciar i desenvolupar l'esperit emprenedor des de l'escola.
5. Afavorir un ambient sociocultural que valore i premie l'esperit emprenedor i que afavorisca les noves idees i projectes tot assumint l'error com a via d'aprenentatge.
6. Implicació del teixit empresarial en la creació de noves empreses, ja siga recolzant ja siga tutoritzant emprenedors actius o potencials.
7. Impulsar i mantenir els instruments a favor de la simplificació administrativa.
8. Promoure la creació de programes d'acompanyament, tutorització i formació específica per a potenciar la capacitació tècnica.
9. Regular actuacions que permeten d'accedir al finançament tradicional i no tradicional mitjançant recursos financers, instruments i infraestructures suficients i àgils per a donar impuls a noves empreses innovadores i amb alt potencial de creixement en les seues etapes inicials i per a l'acceleració del seu creixement posterior.

El fenomen de creació d'empreses seria deficient si se centrara únicament en les característiques i els comportaments dels empresaris individuals. Cal considerar altres factors socials, econòmics i estructurals com a determinants d'aquest fenomen. D'acord amb nombroses investigacions que s'han revisat, si bé els components de la creativitat i de l'emprenedoria permeten de determinar les actituds emprenedores de les persones, els factors condicionants tenen a veure, sens dubte, amb les condicions socioculturals que ofereix l'ambient als membres d'un grup social o una societat, com ara la família, l'escola, la universitat, l'entorn i les experiències laborals de la família i les experiències personals (Delicio, 2007), als quals s'afegeixen les qualitats personals per a la formació d'actituds i els comportaments emprenedors.

Per això, quan en un territori es dóna una situació d'elevada desocupació juvenil, estancament econòmic i teixit empresarial poc innovador i competitiu, s'hi fa necessària més que mai una intervenció coordinada per part dels diferents actors que conformen l'entorn institucional i socioeconòmic de la zona per aconseguir que tots els programes i actuacions existents estiguen coordinats per a incrementar quantitativament i qualitativa el nombre d'emprenedors i de noves empreses. Tot això sense oblidar que el dinamisme empresarial se centra més en la qualitat dels empresaris que no en la quantitat, perquè animar més persones a fer-se empresari no produeix un increment necessàriament de l'activitat empre-

sarial creadora d'ocupació sostenible, sinó que cal considerar l'equilibri entre un política d'impuls a l'emprenedoria i una política de consolidació i creixement de les empreses ja existents.

Tanmateix, a més de les mesures específiques d'orientació, assessorament i formació per a l'autoocupació, hi ha aspectes per a facilitar la viabilitat financera dels projectes d'emprenedoria i l'engegada de l'activitat, que clarament s'han d'enfortir dins dels programes d'emprenedoria des d'una perspectiva personal, un dels quals, el de l'acompanyament, és el que més esforços requereix. Un alt percentatge de les noves empreses no arriba als quatre anys de vida. No n'hi ha prou amb assessorar els emprenedors en matèria de creació d'una empresa i estructuració d'un pla de negoci, cal fer un seguiment dels emprenedors per consolidar empreses perdurables. En aquest sentit, és important mantenir i impulsar iniciatives, públiques o privades, sense ànim de lucre que si bé no solen aportar capital als projectes, sí que proporcionen formació en àrees clau per a l'èxit de l'engegada d'un projecte, així com mentorització com a ajuda per al creixement personal i professional dels emprenedors. I aquesta és una responsabilitat que han d'assumir els programes d'emprenedoria.

Referències

- Ajzen, I. (1991). Theory of planned behavior: Some unresolved issues. *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Acs, Z. J., Arenius, P., Hay M. i Minniti, M. (2005). *Global Entrepreneurship Monitor: 2004 Executive Report*. Babson Park, MA: Babson College and London, London Business School.
- Barba, V. i Martínez, M. P. (2006). Cambios en el modelo de desarrollo económico y creación de empresas: El emprendedor como factor clave del proceso de cambio. *Boletín Económico de Información Comercial Española*, 2.882, 15-27.
- Cambres de Comerç i Ministeri d'Educació (2006). *El fomento del espíritu emprendedor en la escuela*. Madrid: Cambres de Comerç i MEC.
- Castillo, A. (1999). *Estado del arte en la enseñanza del emprendimiento. Programa emprendedores como creadores de riqueza y desarrollo regional INTEC Chile*. Consultat en: http://www.intec.cl/documentos_linea/ARI2487-INV-ENSE.pdf.
- Comissió de les Comunitats Europees (2001). *Futuros objetivos precisos de los sistemas educativos*. Brussel·les: Comissió 29, Comissió Europea.
- Comissió Europea (2000). *Hacia la empresa Europa: programa de trabajo de la política de empresa (2000-2005)*. Brusel·les: Document de treball dels serveis de la Comissió.

- Comissió Europea (2003). *Libro verde. El espíritu empresarial en Europa*. Brusel·les: Direcció General d'Empresa, Comissió Europea. Consultat en: http://www.juntadeandalucia.es/averroes/~emprender/documentos/libro_verde_espiritu_empresarial_europa.pdf.
- Comissió Europea (2004). *Plan de acción. El programa europeo en favor del espíritu empresarial*. Brusel·les: Comissió Europea. Consultat en: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/doc/entrepreneurship_education_final_es.pdf
- Comissió Europea (2005). *The Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) 2007-2013*. Brussel·les: Comissió Europea.
- Comissió Europea (2007). *Entrepreneurship survey in the 25 Member States, United States, Iceland and Norway. Directorate - General for Enterprise and Industry E/1: Untrepreneurship. Flash Eurobarometer. 2007*. Brusel·les: Comissió Europea.
- Comissió Europea (2010). *Estrategia Europa 2020*. Consultat en http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/20100303_1_es.pdf.
- Comissió Europea (2012). *Informe conjunto de 2012 del Consejo y de la Comisión sobre la aplicación del marco estratégico para la cooperación europea en el ámbito de la educación y la formación (ET 2020). Educación y formación en una Europa inteligente, sostenible e inclusiva*. Consultat en: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:070:0009:018:ES:PDF>.
- Congregado, E., Hernández, L., Millán, J. M., Raymond, J. L., Roig, J. L., Salas, V., Sánchez-Asín, J. L. i Serrano, L. (2008). *El capital humano y los emprendedores en España*. València: Fundació Bancaixa, València.
- Consell de la Unió Europea (2000). Decisió de 20 de desembre de 2000 relativa al programa plurianual a favor de l'empresa i l'esperit empresarial, en particular per a les petites i mitjanes empreses (PIME) (2001-2005). *Diari Oficial de les Comunitats Europees*, 333, 84-91.
- Consell Econòmic i Social (2005). El proceso de creación de empresas y el dinamismo empresarial. *Informe número 5/2005*.
- Delicio, F. (2007). *La vocación emprendedora de los estudiantes universitarios: El caso de los estudiantes de la Facultad de Ciencias Económicas y Sociales de la Universidad Nacional de Mar del Plata*. Argentina: UNMDP, Mar del Plata.
- Direcció General d'Empresa i Indústria. Unidad E.1: Espíritu empresarial (2008). *La Iniciativa emprendedora en la enseñanza superior, especialmente en estudios no empresariales*. Consultat en: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3578.

- Direcció General de Política de la Petita i Mitjana Empresa. Secretaria General d'Educació i Formació Professional. Madrid (2003). *El espíritu emprendedor. Motor de futuro. Guía del Profesor*. Consultat en: http://www.oei.es/etp/espíritu_emprendedor_motor_futuro_guia_profesor.pdf.
- DD. AA. (2004). *La iniciativa emprendedora*. Bilbo: Deusto Ediciones.
- García, J., Peiró, J. M. i Soro, A. (2006). *Los jóvenes y el mercado de trabajo en la España urbana: resultados del Observatorio de Inserción Laboral 2005*. València: Institut Valencià d'Investigacions Econòmiques. Consultat en: http://www2.1mayo.ccoo.es/rrlle/pdfs/Cadernos2005_1FRocha.pdf.
- Formichella, M. M. (2004). *El concepto de emprendimiento y su relación con la educación, el empleo y el desarrollo local*. Buenos Aires, Argentina: INTA.
- Freire, A. (2004). *Pasión por Emprender*. Buenos aires, Argentina: Aguilar.
- Fundación METIS (2003). *Emprendedores*. Fundación Metis. Consultat en: <http://www.fundacionmetis.org>.
- García Tabuenca, A. (2008). *La actividad emprendedora: Empresas y empresarios en España 1997-2006*. Madrid: Editorial Marcial Pons.
- García, A., Crespo, J. A. i Pablo, F. (2008). *La Actividad emprendedora. Colección economía y empresa*. Madrid: Marcial Pons.
- Krueger, N., Reilly, M. i Carsrud, A. (2000). Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing*, 15, 411-532.
- Martínez Moreno, A. (1994). Formación de emprendedores, una cuestión abierta. *Herramientas, Revista de Formación para el Empleo*, 4, 32- 37.
- Nueno, P. (2005). *Emprendiendo: Hacia el 2010: Una renovada perspectiva global del arte de crear empresas y sus artistas*. Barcelona: Deusto Ediciones. Consultat en: <http://www.alde.es/encuentros/anteriores/veea/autores/G/31.doc>
- Llanes Gamón, M., Navarro Domenichelli, R. i Boix Cuenca, A. (2004). Desarrollar el espíritu emprendedor: consideraciones de autoempleo de las políticas de empleo públicas. *Revista de Treball, Economia i Societat*, 32, 33-41.
- Rocha, F. (2005). *La experiencia de las políticas autonómicas de empleo: una evaluación*. Consultat en: http://www2.1mayo.ccoo.es/rrlle/pdfs/Cadernos2005_1FRocha.pdf.